Prie Nemunėlio

LIETUVOS KULTŪROS FONDO ROKIŠKIO RAJONO VISUOMENINĖS TARYBOS LEIDINYS

1993 m. gegužės mėn. Nr. 8

10 KLAUSIMŲ ROKIŠKIO KRAŠTO MUZIEJAUS DIREKTOREI NIJOLEI ŠNIOKIENEI

1. Kai mokyt. Petro Bliūdžiaus iniciatyva buvo surinkta tiek muziejinių eksponatų, kad jiems pritrūko gimnazijoje vietos, 1933 m. buvo nutarta kurti Rokiškio Krašto muziejų. Kur buvo jo patalpos? Kas jam vadovavo? Ir ar žinoma, su kokiais eksponatais šis muziejus pradėjo savo gyvenimą?

1933 m. sausio 16 d. apskrities savivaldybė išnuomojo prie bibliotekos, privačiame Rapolo Mikalausko namo, Vilniaus g-vėje Nr. 6 muziejui patalpas: kambarį ir virtuvę, kurių bendras plotas sudarė 25 ^{2}m Etatinio darbuotojo muziejus neturėjo: jam vadovavo pradžioje - pradinių mokyklų inspektorius J. Rusekas, o vėliau, nuo 1933 m. pabaigos, P. Bliūdžius, neetatinėse pareigose be atlyginimo išdirbęs iki 1941 m. birželio 17 d.

Besikuriančia muziejaus fondus sudarė muziejinės vertės daiktai, surinkti apskrities mokytojų ir moksleivių, o taip pat daiktai, perimti iš Rokiškio gimnazijos muziejėlio. Tai buvo gausi drožinetų verpsčių, senosios skulptūros kolekcija, jv. tošinės, mediniai indai ir kitokie smulkūs eksponatai, kuriuos pajėgė mokyklų mokytojai ir mokiniai atgabenti į muziejų. 1933 m. jau buvo surinkta 360 eksponatų.

2. Atsimenu, 1940 m. sovietinė valdžia suvežė į Pšezdzeckio rūmus, kur tuo metu persikėlė muziejus, iš kitų dvarų daug paveikslų, knygų ir kitų meno vertybių. Ar žinote, koks jų likimas?

1940 m. muziejaus fondai pasipildė ypač brangiais ir vertingais eksponatais. Į muziejų pateko apie 250 Rokiškio dvare nacionalizuotų daiktų, taip pat į Rokiškį buvo perkeltos nacionalizuotos meno vertybės iš 10 apskrities dvarų. Tačiau dar nespėjus atidaryti ekspozicijų lankymui, atvykę kariuomenės atstovai pareikalavo dvaro rūmus atiduoti Raudonosios Armijos reikalams, o išstatytus eksponatus sudėti į kitas vietas, dalį jų paliekant karininkų susirinkimų salei papuošti. Netekęs pačių gražiausių reprezentacinių patalpų, muziejus buvo išblaškytas, sukimštas į palėpes ir užkampius. Reikėjo jdėti daug pastangų, kol jį susiaurintas patalpas buvo perkelta šimtai įvairių eksponatų, kurie taip kraustomi, aiškų, negalėjo nenukentėti. "...Raudonarmiečiai laiko paėmę 23 paveikslus. "Bochsteino" koncertinis fortepijonas nuolat daužomas..." - rašo muziejaus vedėjas P. Bliūdžius. O į valdžios pastabą dėl muziejaus eksponatų apsaugos komisaro J. Zacharevskio atsakyme parašyta, kad daug eksponatų nereikalingų, neturinčių jokios meninės vertės.

3. Karo metais muziejui, rodos, teko išsigabenti iš dvaro rūmų. Kur tada buvo persikraustyta? Ar nieks nedingo persikraustymo metu?

Prasidėjus karui, liko nepargabentos dvaruose nacionalizuotos vertybės. Daug eksponatų, turinčių praktinę - buitinę reikšmę, iš muziejaus buvo išgrobstyta. Dėl neužtikrinto saugumo 1941 m. spalio 9 d. apie 40 tapybos ir grafikos darbų perduota Kauno kultūros muziejui.

1942 m. rudenį vokiečių okupacinės valdžios reikalavimu muziejus buvo priverstas išsikelti iš dvaro rūmų, paliekant juose buvusį Rokiškio dvaro turtą. Nors vertingieji eksponatai jau anksčiau išgabenti apsaugai, bet kad nebūtų tuo pačiu apsilenkta su komisaro p. Noum'o įsakymu, pasistengta nepalikti dvaro rūmuose visiškai tuščių buv. muziejaus patalpų.

1943 m. vasarą į dvaro rūmus atkeltas latvių tautybės kariuomenės dalinys labiausiai nuslaubė rūmus. Jie ėmė mieste keisti varines durų ir langų dalis į degtinę. Atplėšė užrakintojo valgomojo kambario duris ir iš ten veidrodžius, metalinius papuošimus, odines kėdžių dalis išpardavė arba pragėrė. Tarp kitų paveikslų užrakintoje verandoje buvo paliktas ir vienas didelis, apie trijų metrų ilgio, paveikslas. Jis buvo išpjautas, liko tiktai rėmai, nes jų nepajėgė išgabenti. Taipogi dingo skulptūrėlės, knygos buvo išmetytos, visų spintų ir kambarių durų raktai išimti.

Muziejui buvo skirtos pagalbinės dvaro patalpos, esančios šalia centrinių rūmų. Nebuvo sąlygų nei ekspozicijoms, nei darbui, nes patalpų neišildė.

4. Muziejus savo fonduose tikriausiai turėjo nemažai eksponatų, kurie sovietiniais metais buvo nepageidautini? Ar vykdavo muziejų valymai ir kur dingdavo tie eksponatai?

Tai, kad muziejuje buvo ir nepageidautinų, eksponatų, liudija 1948 m. liepos 6 d. vizitatoriaus raštas, kuriame nurodoma: "Tokie portretai kaip Tyzenhauzo, Tyzenhauzienės meno savyje neturi ir iš patalpų muziejaus šalintini. Nepavaizduota liaudies kova su religijos prietarais. Smūtkelių dievukų, kryžių kolekcija gausi, bet žiūrovas iš jų sustatymo nemato kovos, kuri veda prieš dvasininkijos prasimanymus".

5. Kiek muziejaus direktorių pasikeitė per 60 metų? Kuo jie pasižymėjo? Su kokiomis problemomis susiduriate Jūs?

Per muziejaus gyvavimo metus dirbo 11 direktorių, aš esu - dvylikto. Įdomu tai, kad nuo pat muziejaus įkūrimo iki 1960 m. muziejui vadovavo vyrai: P. Bliūdžius, J. Simanavičius, M. Staškevičius, A. Krasauskas, K. Paunksnis, V. Gailiušas, St. Daunys, A. Kvartūnas, o nuo 1980 m. muziejaus vadovavimo perėmė moterys: O. Mackevičienė, M. Mieliauskienė, O. Grumbinienė.

Na o su problemomis susiduriama kasdien. Esant Lietuvoje tokiai sudėtingai ekonominei situacijai, našta diena iš dienos didėja. Lėšų stygius neleidžia sparčiai ir kompleksiškai vykdyti dvaro ansamblio restauracijos, sustojo remonto darbai; negalime centriniuose rūmuose įrengti ekspozicijų, neturime galimybių įsigyti naujų eksponatų.

6. Neseniai buvo reikalaujama, kad muziejai būtų vos ne revoliucijos muziejais ir griežtai draudžiama parodyti kovas dėl Nepriklausomybės bei tarpukario Lietuvos kultūrinį gyvenimą ir, žinoma, pokario rezistentų veiklą. Ar turite muziejuje nors kokios medžiagos šioms temoms?

Visi žinome, kad gyvenome tokiu laikmečiu, kai buvo klausoma diktato "iš aukščiau". Muziejai turėjo atlikti ideologinės skaistybės saugotojų funkcijas. Buvo reikalaujama, kad 60-70 proc. ekspozicijos muziejuje būtų skirta tarybiniam laikotarpiui. Važiavo komisijos, tikrino, ar yra iškabinti L. Brežnevo portretai, naujų suvažiavimų nutarimai.

Nepriklausomos Lietuvos gyvenimas, pokario rezistencinė veikla ekspozicijose buvo rodoma kitokiu aspektu.

Pastaraisiais metais muziejaus darbuotojai surinko nemažai medžiagos minėtomis temomis. Todėl ruošiant naują istorinę ekspoziciją bus galima plačiai nušviesti rokiškėnų kovas dėl nepriklausomybės, tarpukario Lietuvos gyvenimą, rezistentų veiklą ir kt.

7. Paskutiniaisiais metais buvo organizuojama daug parodų. Ar jos kuo nors skiriasi nuo buvusių sovietiniais metais? Jei taip, tai kuo?

Kasmet muziejuje surengiama po 15-20 profesionalaus ar liaudies meno parodų. Paskutiniais metais tradicija tapo žemiečių dailininkų tiek bendros, tiek personalinės parodos. Naujovė: organizuojamos parodos - pardavimai, kurių metu galima įsigyti vertingų meno kūrinių.

8. Minėdami 60-metį, jūs dėl nesibaigiančio remonto neturite galimybės parodyti turimų eksponatų. Kokias įdomybes tenka "slėpti"?

Centriniuose rūmuose yra demontuotos visos ekspozicijos, išskyrus restauruotą buv. dvaro valgomąjį. Todėl muziejaus fonduose tenka "slėpti" vertingus eksponatus: archeologijos, numizmatikos, Vakarų Europos tapybos, taikomosios dailės, šiuolaikinio meno ir kt. kolekcijas.

9. Galima pasidžiaugti, jog jau suremontuotos patalpos, skirtos L. Šepkos kūrybai. Pasvajokite, kaip atrodys muziejus, suremontavus visas patalpas.

Pernai balandžio 2 d. buvo atidaryta atnaujinta L. Šepkos darbų ekspozicija, šiemet Šv. Velykas sutikome atnaujintomis liaudies meno ekspozicijomis, kuriose lankytojai galės susipažinti su senojo liaudies meno rinkinių kolekcija bei dabartinių tautodailininkų darbais.

Na o ateityje, baigus visus restauravimo darbus, centrinių rūmų pirmajame aukšte 12-oje salių, bus įrengta dvaro buities ekspozicija, antrajame aukšte - plati istorinė ekspozicija apie mūsų krašto praeitį.

10. Kokia Rokiškio Krašto muziejaus vieta tarpe kitų Lietuvos muziejų? Kuo jis išsiskiria.

Šiuo metu mūsų muziejaus fonduose ir ekspozicijose saugoma virš 48 tūkstančių eksponatų. Rokiškio krašto muziejus - vienas didžiausių vietinio paveldumo muziejų respublikoje. Per savo gyvavimo šešiasdešimtmetį muziejus išaugo į stambią kultūros švietimo įstaigą su ryškiomis augimo perspektyvomis ateityje; pretenduojantis į regioninio muziejaus statusą Šiaurės rytų Lietuvoje.

Direktorė kalbino
E. Vajegienė

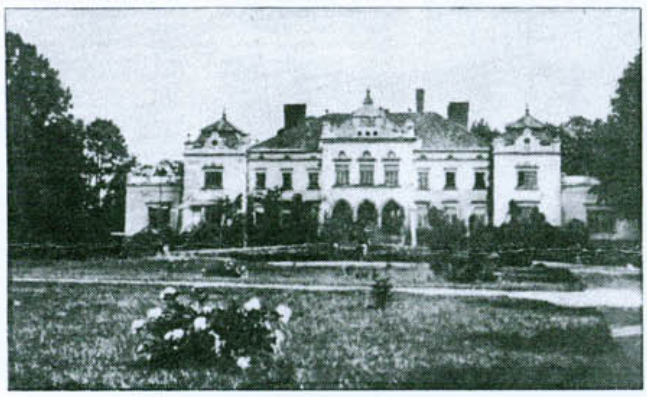

Rokiškio dvaro centriniai rūmai po 1905 m. rekonstrukcijos.
Dabar Rokiškio krašto muziejus.

Petrui Bliūdžiui atminti

...ojo klaikios 1941 m. birželio vidurio dienos. Mudvi su Antanina Bisiytė, abi abiturientės, siuvome iš miesto į geležinkelio stotį ir atgal, tempėme duoną, rūpinome mokytojams algas. Diena jau slinko vakarop. Miestas nuščiuvo - atrodė, maro puota išsikvėpė. Gatvėje, netoli gimnazijos, mus sustabdė mokytojas P. Simanavičius. Dalinomės žiniomis, vardijome pavardes. Tik štai vėl subildėjo suklerkė sunkvežimis. Ant ryšulių gūžėsi mokytoju Bliūdžiu šeima. Suvirko trys 12, 11 ir 9-erių metų mergytės. Tebematau mosuojančias jų rankas ir rankytes...

Petras Bliūdžius, ilgametis geografijos mokytojas Rokiškio gimnazijoje, Rokiškio Kraštotyros muziejaus steigėjas, pasiaukojamai dirbęs šiame kultūrinės veiklos bare, yra viena pačių šviesiausių ir garbingiausių asmenybių, įrėžusi nedylantį pėdsaką Rokiškio kultūros istorijoje. Doras, tvirtas, darbštus, anaiptol ne gražbylys - jis atvyko 1923 metais į Rokiškį iš Šviesiosios Suvalkijos. P. Bliūdžius gimė 1901 m. Tarpučių kaime, netoli Marijampolės. Jis pelnytai galėjo didžiuotis savo tėvu, Juozu Bliūdžiumi, kuris, nuteistas už knygnešystę, taip pat žuvo Sibiro tremtyje pačioje XX a. pradžioje. Tėvas su savo broliu Povilu dalyvavo anticarinės "Sietyno" organizacijos veikloje. Kartu su keliasdešimt Marijampolės ūkininku ir mokiniu platino "Varpą" ir "Ūkininką". Garsiojo Vonseckio žandarų suimti daugiau kaip 30 knygnešių buvo nuteisti 15-kai metų sunkiųjų darbų kalėjimo. Juozas Bliūdžius buvo vedęs kaimo dainininkę Marijoną Katiliūtę. Jaunutė Bliūdžiuvienė, likusi našle su mažu Petriuku, iškėkėjo antrąkart už Vinco Arnastausko, atėjusio užkuriom į 30 ha ūkį. Kai Arnastauskiukai girdavos, kad jie kilę iš garsios Hornostovskių giminės, Petras atrėdavęs, kad jo protėviai - patilčių plėšikai!.. Augo keturi broliai ir trys seserys. Išskyrus Justiną, kuris paveldėjo ūkį, visi kiti vaikai mokėsi. Petras lašinių siuntinėliais iš Rokiškio šelpė Klaipėdos konservatorijos studentą Vincą. Iš Marijampolės gimnazijos ir mokytojų seminarijos Petras Bliūdžius išsinešė didžiausius J. Basanavičiaus, V. Kudirkos, P. Kriaučiūno idealus - nenutrūkstantį degimą vardan tiesos ir humanizmo, vardan Tėvynės.

1928 m. P. Bliūdžius vedė rokiškietę Akviliną Klebonaitę (g. 1894 m.), gimnazijos mokytoją, desčiusią matematiką ir gamtą. Giminės išsaugojo veržlios trylikametės mergaitės, pasišovusios vykti į Marijampolės "Žiburio" gimnaziją (1908 m.), taškus, net klasės nuotrauką su auklėtoja M. Pečkauskaitė - Šatrijos Ragana. Akvilinos gimine didžiavosi iš Mažeikiškių kilusios Barboros Klebonaitės (galbūt Bliūdžiuvienės tėtos) sukurta daina apie Rokiškio bažnyčią.

Petras Bliūdžius ir Akvilina Klebonaitė 1927 metais dalyvavo ekskursijoje po Italiją ir Prancūziją. Tai buvo lyg priešvestuvinė kelionė. Pirmąjį jaunavedžių Velykų stalą su kolegomis 1928 m. jamžino P. Bliūdžius nuosavu fotoaparatu. O 1930 m. jie įsikėlė ir į nuosavus namus Šatrijos gatvėje, netoli gimnazijos. Ilgainiui motociklą pakeitė padėvėtu automobiliu, o svetainėje vietoj didžiulio Lietuvos žemėlapio prisiglaudė iš muzikos mokytojo nupirktas senas pianinas. Šeima prenumeravo 22 laikraščius.

Aš atėjau į Rokiškio gimnaziją 1993 m. Čia iš karto mano dėmesį patraukė koridoriaus pasieniais įtaisyti stendai su akmeniniais kirvukais, verpstėmis, kryžiais, Rūpintojėliais, margučiais, piniginėliais ir t. t. Tai ir buvo Rokiškio kraštotyros muziejaus, atidaryto 1933.06.01, pradžia. P. Bliūdžius išvaikščiojo ir motociklu išvažinėjo visą Rokiškio apskritį, kaupdamas

(Nukelta į 2 psl.)

(Atkelta iš 1 psl.)

etnografinius eksponatus. Suras kokį apgriuvusį kryžių, nufotografuos, išardys, o paskui parveža ir pagal nuotrauką sustato. Mokytoja Elena Nakutytė-Butkevičienė prisimena, kad apie 1935-36 m. mokytojas kelis kartus buvo atvažiavęs pas jos tėvą Jurgį Nakutį, gyv. Salų valsč., Rimšlonių kaime. Mat jos tėvas irgi rinkęs senienas ir turėjęs keletą senovinių monetų. Atvažiavęs P. Bliūdžius domėdavęsis senoviniais audiniais, verpstėmis ir pan. Jis net paėmęs muziejui J. Nakučio surinktus jvairių įdomių formų akmenukus. Buvęs labai dėmesingas, mokėjęs bendrauti su žmonėmis. J. Nakutis su didele pagarba dažnai minėdavęs P. Bliūdžių ir sakydavęs, kad būtų labai gerai, jog Lietuva turėtų daugiau tokių žmonių. Muziejuje buvęs ir medinis dviratis, ir laikrodžiai su kukuojančiomis geguėtėmis, su iš kopytėlės išcinančiu vienuoliu ir pan. Muziejaus ir Rokiškio kraštotyros draugijos iniciatyva 1938 m. rugsėjo 25 d. Rokiškyje buvo organizuota Senovės diena. Muziejus vienu metu buvo įsikūręs Nepriklausomybės aikštėje, kur dabar yra centrinė biblioteka. 1940 m. jo patalpas užėmė NKVD.

Mokytojas P. Bliūdžius ir mokinius skatino domėtis, vertinti ir saugoti savo krašto kultūros vertybes. Kaunietis architektas L. Juozonis prisimena, kad mokiniui, atnešusiam keistą beržo šaknį su dideliu gumbu, kaip įdomų krašto floros eksponatą, mokytojas įrašė penketą, tuo paakindamas ir kitus.

P. Bliūdžiaus auklėtiniai L. Juozonis ir J. Sakalauskaitė-Jauniškienė sutartinai pabrėžia mokytojo etinę kultūrą: "Bendraudavo su mokiniais kaip su suaugusiais. Neatsimenu jo niekad supykusio. Net ir neišmokusiam pamokos padėdavo atsiminti pusiau žaidimu. Kai norėdavom skųsti kitus, mokytojas švelniai sudraudavo: "Draugų išduoti nevalia". "Mokytoją P. Bliūdžių mylėjome ir gerbėme, nes jis buvo humaniškas ramus, švelnus. Geografijos pamokas buvo labai įdomios. Jau tada sužinojom apie prof. Kolupailą, archeologą Puziną. Pasakodamas apie Lietuvos upes ir piliakalnius, mokytojas minėdavo jų darbus". - teęsia mokytoja Liucija Barzdaitė-Masilionienė.

Per geografijos pamokas P. Bliūdžius plėtė mūsų pasaulio pažinimą autentiškais kelionių po V. Europą įspūdžais, jais tarsi papildydavo ne tik vadovėlį, bet ir mūsų lektūrą, skatino domėtis kelionių literatūra. Paklausdas, į ką panašūs Italai, mokytojas šypteląjęs: "Aš toks panašus į italą, kad neatskirdavo!..." P. Bliūdžius iš tikrųjų buvo tamsaus gymio, energingų juodų akių, vešlių garbanotų plaukų. Nemačiau jo neskubančio. Per didžiąją pertrauką apsikroves suvyniotų žemėtapių ryšuliais, jis skubėdavo palydėti mokinių kooperatyvo spintą, kurią apguldavo mokiniai, kad čia pat nusipirktų sąsiuvinį, plunksną, rašalo ir, svarbiausia, šviežią traškantį riestainį. Pardavėjais kviesdavo neturtingesnius mokinius ir mokėdavo jiems atlyginimą. P. Bliūdžius vadovavo ir gimnazijos knygynui, per pertraukas keisdavo mokytojams ir mokiniams knygas. Biblioteka buvo solidžiai sukomplektuota - šalia mūsų klasikos - geriausiejų vertimai: galėjai rasti net Brokchauzo enciklopediją, net Dantės "Pragarą" su G. Dore iliustracijomis. Prisimenu, kaip jis man paraše penketą. Atsakinėjau apie Lietuvos miškus. Buvau vienintelė klasėje perskaičiusi S. Daukanto "Būdą". Pavasarį būdavo "Knygų mėnuo". Mokytojas tuo metu iškabindavo knygų sąrašus. Prisimenu, 1940 m. ankstyvą pavasarį nučiauj jo namus atslimti užsisakytų knygų. Jis išlydėjo mane su Putino "Kelių ir kryžkelių" tomeliu ir dar kažkuo. Atsimenu nuoskaudą jo balse: "Niekas neperka knygų, net papigintų. Kokia vargana mūsų tauta!..."

Ir štai po kelių mėnesių mūsų tautos, tik du dešimtmečiai besikuriančios po ilgų baudžiavos, carinės priespaudos šimtmečių, ištikos naują sovietinė okupacija.

Vieni iš pirmųjų sovietinės socialinės politikos smūgį patyrė dvarai, kartu su juose šimtmečiais kauptais kultūros lobiais. Neapleistų ir be sukilimai, karai, revoliucijos, išsaugotas dokumentas liudija, kad jau 1919.03.26 Rokiškio apskrities revoliucinio komiteto liaudies švietimo skyriaus įpareigotas daii. J. Vienožinskis buvo sudaręs Rokiškio dvaro meninių vertybių sąrašą. Jame italų, vokiečių, flamandų ir kitų nepažymėtų dailininkų tapyba (44), marmuro ir bronzos skulptūra, persų kilimai, vertingi senoviniai baldai, japonų vazos - iš viso 117 vienetų, anuomet įvertintų puse milijono rublių. Atėjus 1940 m. birželiui, Rokiškio dvaro savininko J. Pšezdzeckio (Przezdziecki) šeimai pasiūlyta vienintelė sąlyga - palikti rūmus ir pereiti Lietuvos-Lenkijos sieną. (Marija Tiškevičiūtė, vienintelė iš savo giminės, atsisakiusi palikti Lietuvą, įstremta į Sibirą, mirė Barnaulo ligoninėje).

Rokiškio m. burmistras, buvęs pradžios mokyklos mokytojas, kurį prisimenu kaip kilnų žmogų, Vladas Paukšta liepos 25 d. raštu kreipėsi į Vytauto Didžiojo Kultūros muziejų Kaune dėl kuo skubiausios globos Rokiškio dvaro rūmams, apsidamas, kad viskas gali žūti. Neabejotinai jis veikė, remdamasis J. Bliūdžiaus, Rokiškio kraštotyros muziejaus vedėjo, iniciatyva.

Žemės ūkio ministerijos žemės ūkio komisijos sprendimu 1940.08.12 J. Pšezdzeckio dvaro rūmai buvo perduoti Rokiškio miesto savivaldybei nurodant panaudoti juos kultūros ir švietimo reikalams. Kultūros departamentas leido perkelti į dvaro rūmus Rokiškio kraštotyros muziejų. V. Paukštos ir P. Bliūdžiaus pasirūpinta ir visų Rokiškio apskrities dvarų kultūros vertybių saugojimu.

Dalyvaujant Kultūros paminklų apsaugos įstaigos atstovams, 1940.04.28 buvo surašyti vertybių aktai. J. Pšezdzeckio dvare surežistuotoji 56 tapybos darbai (italų, prancūzų, flamandų, olandų, ispanų nejvardintų dailininkų), 32 marmuro ir bronzos skulptūros, 29 grafikos kūriniai, taikomoji dailė - baroko, renesanso, ampiro, rokoko, secesijos stilių baldai, sidabro indai, vazos, žvakidės ir kt. - 500 vienetų. Surašyti aktai kultūros vertybėms, suregistruotoms Gačionių, Paliepio, Kavoliškio, Augustinavos, Vaišvų, Turdvario, Konstantinavos, Onuškio, Kazliškės, Ilzenbergo, Komariškių dvaruose. Atvykę Kultūros paminklų apsaugos įstaigos bendradarbis Vytautas Bičiūnas pasiūlė Valstybiniam kultūros muziejui paremti rokiškėnų iniciatyvą ir Rokiškio dvaro rūmuose koncentruoti gretimų Aukštaitijos apskričių - Zarasų ir Utenos - kultūros ir meno palikimą, motyvuodamas, kad minėtose vietose nėra tokių patalpų ir tokių žmonių, kaip burmistras V. Paukšta ir mokytojas P. Bliūdžius, kurie taip noriai tuo rūpintųsi ir nenuilstamai dirbtų be jokio atlyginimo. Sumanymą palaikė dail. V. K. Jonynas (1940.08.25). O P. Galaunė, dar 1918-19 m. susidūręs su Lietuvos kultūriniu vertybių grobimu ir jų sugrąžinimo sunkumais, pasigedo tokios koncentracijos teisinio pagrindo, manė, kad ji laikina ir dalis vertybių turės būti pervežta į centrą, todėl akcentavo apsaugos būtinumą. Visą rugpjūtį Rokiškio dvaro rūmuose buvo kaupiamos ir inventorizuojamos dvarų meninės vertybės. Pagaliau Rokiškio dvaro rūmuose ekspozicijai buvo paruošta 16 kambarių ir salių. Vien 1200 kraštotyros muziejaus eksponatų tik Rokiškio m. praėčiai pavaizduoti: miesto atskirų pastatų planai, seni paveikslai, nuotraukos. Nelauktai pasirodė Raudonosios armijos atstovai ir pareikalavo rūmus atiduoti kariuomenei. Po ilgų derybų su 215 pulko komisaru pavyko išsiderėti 10 kambarių ir salę. 1940 m. rugsėjo 15 d. įvyko iškilmingas muziejaus atidarymas. Atidarymo dieną muziejų aplankė apie 1000 žmonių.

Prisimenu tą saulėtą sekmadienio popietę, neįprastą žmonių šurmulį. Atėjome ir mes, kelios abiturientės. Dvaras mūsų vaizuotėje buvo paslaptis. Kas ryta pro savo namo langą matydavau, kaip puošnia karieta, traukiama dviejų juodų žirgų ir važnyčiojama baltaūšio su bakenbardais ir galionuota livėrėja, vykdavo į bažnyčią grafai. Siebėdavome juos bažnyčioje besimeldžiančius šalia altoriaus, kur stovėjo didinga jų ainio R. Tyzenhauzo su mažyte Rokiškio bažnyčios ant delno statula. O tą rugsėjo sekmadienį pirmąkart įžengėme į pasakiškus dvaro rūmus. Iš auksinių rėmų sužiuro grafų ainiai. Pirmakart išvydome pasaulinės dailės kūrinius - tapybos, skulptūros, grafikos, visų stilių baldus, persų kilimus, prancūzų gobelenus, Japonų vazas, numizmatikos, medžioklės trofėjų kolekcijas, auksu austo audeklo sienomis buduarus, baltą biblioteką, tamsaus taurasus medžio valgomąjį, svetainę su židiniais ir balkonais. Visa mes žinojome tik iš romanų, albumų, filmų. Tai buvo Rokiškio ermitažai. Ispūdžiai mus pribloškė, pareikalavo iš muziejaus patalpų. Šiuo kartu salės, balkono, patalpos šalia balkono ir dar trijų kambarių. Vieną iš kambarių pavyko šiaip taip išsiderėti. Netekęs šių pačių gražiausių ir patogiausių reprezentacinių patalpų, muziejus labai nukentėjo - liko išblaškytas, sukimtas į palėpes ir užkampius. Lankytojas, norėdamas patekti į vieną ar kitą skyrių, turi eiti per tamsius koridorius, sandėlius, tualetą. Kuriam laikui praslinkus, kariuomenė vėl paėmė dalį patalpų. Šiuo kartu paimta didžioji salė, balkonas, patalpa šalia balkono ir du kambariai. Muziejui, turinčiam kelis tūkstančius eksponatų, teko susispausti ir sulįsti į sandėliukus, tualeto kambarius ir palėpes. Dalis eksponatų buvo palikta kariuomenės paimtose patalpose ir atsidūrė neaiškioje būklėje, buvo pareikalauta grąžinti kambarius ir pan. Neturi kur pasidėti ir muziejaus sargas ir gyvena sandėly, prigrūstame ligi pat lubų visokių daiktų. Daugelis eksponatų nemato dienos šviesos ir guli sukimėti stalčiuose, spintose ir net tualeto kambariuose. O kiek teko pakelti vargo, benešiojant po dešimtį kartų sunkius muziejaus baldus, eksponatus, tūkstančius tomų turinčias bibliotekas ir kt. Tokia būklė nėra normali, nes naikinami brangūs meno turtai, o gausūs lankytojai neturi galimybės pamatyti ne tik meno turtų, bet ir pačios dvaro aplinkos.

Šiuo reikalu reikia labai ir labai susirūpinti, nes jeigu Rokiškio muziejuje esančius nejkainuojamus meno turtus apleisim ir neparvešim meno vertybių iš Zarasų ir Utenos apskričių, padarysim didelę žalą sau ir dar didesnę ateities kartoms.

Rokiškis, 1940.XI.2

P. Bliūdžius

Rokiškio Muziejaus vedėjas"

Tik po trijų savaičių (gruodžio) raštu Švietimo komisaras A. Venclova paraše rezoliuciją Meno reikalų valdybos viršininkui: "drg. P. Juodeliui. Padaryti visus reikalingus žygius muziejaus patalpoms atgauti. 1940.II.27". P. Bliūdžius, išsunitęs cituotą raštą ir dar negavęs atsakymo, po penkių dienų rašo kitu adresu:

"Rokiškio muziejus

Nr. 18

Rokiškis, 1940 lapkričio 7 d.

Meno Reikalų Valdybai

Rokiškio dvaro rūmai Žemės ūkio komisariato buvo perleisti Rokiškio miesto savivaldybei. Rūmuose savivaldybė numatė įkurdinti muziejų ir kitas kultūrines įstaigas. Rokiškio Kraštotyros muziejus buvo atkeltas į rūmus ir papildytas šimtais rastų dvare ir atgabentų iš apskrities dvarų eksponatų. Kai Rokiškin atsikėlė kariuomenė, didžioji dalis rūmų gegužės 1 d. buvo jai užleista. Kuriam laikui praslinkus, kariuomenė vėl paėmė dalį patalpų. Šiuo kartu paimta didžioji salė, balkonas, patalpa šalia balkono ir du kambariai. Muziejui, turinčiam kelis šimtus eksponatų, teko susispausti ir sulįsti į sandėliukus, tualeto kambarius ir palėpes. Dalis eksponatų buvo palikta kariuomenės paimtose patalpose ir atsidūrė neaiškioje būklėje. Kai buvo pareikalauta grąžinti paliktus eksponatus, pulko vadovybė dalį grąžino, o kitus atiduoti atsisakė. Kariuomenės yra paimti šie daiktai: 23 paveikslai, Bechsteino koncertinis fortepijonas (kareivių nuolat daužomas), 11 fotelių, kabyklų, laikrodis ir kt..

Muziejaus vadovybė prašo Meno Reikalų Valdybos skubiai padaryti atitinkamose įstaigose žygių, kad būtų sugrąžinta muziejui paveikslai ir daiktai ir nors dalis patalpų. Kartu pareiškiam, kad už paimtų daiktų saugumą nuo šio momento muziejaus vadovybė neatsakys.

P. Bliūdžius

Muziejaus vedėjas".

Nenuleidęs rankų, P. Bliūdžius dar rūpinosi igaliojimu perimti iš Saugumo uždarytų organizacijų vėliavas ir kt. Tačiau jo lapkričio 7 d. raštas Švietimo liaudies komisariatui buvo gautas tik gruodžio 11 d. (!). Jau kitą dieną komisaro pavaduotojas J. Žiugžda kreipėsi į Komisarų tarybos pirm. pavaduotoją S. Brašiškį. S. Brašiškis persiųntė raštą 29-to Teritorinio korpuso štabui. Gruodžio 14 d. S. Brašiškis atsakė Komisariatui, kad muziejaus turtą reikia sudėti į kitas patalpas... Muziejaus gana stojo partija. Rokiškenas LKP (b) CK instruktorius J. Grigalavičius kreipėsi į LKP (b) CK sekretorių K. Preikšą. K. Preikšo persiųstą J. Grigalavičiaus raštą bataliono komisaras pavadino išmislu ir Raudonosios armijos įžeidimu (1940.12.16). O 1941 m. sausio 3 d. brigados komisaras pareikalavo galutinai perduoti rūmus ir tuos 5 kambarius ištuštinti.

Muziejaus likimas buvo nuspręstas. P. Bliūdžius buvo jau nebe vedėjas, bet "globėjas". Kultūros paminklų apsaugos įstaiga 1941.05.16 papraše pervežti į Kauną dalį eksponatų. P. Bliūdžius nesuskubo: lygiai po mėnesio, turbūt už priklausymą tautininkų sąjungai, jis su šeima atsidūrė Sibiro tremtinių ešelone.

1941 m. spalio 9 d. dail. V. Kairiūkštis perėmė 40 drobių ir 4 albumus. Pačiu laiku. Kitais metais atėjo Panevėžio Gebietskomisaro isakymas iškraustyti iš dvaro rūmų muziejų, palieckant dvaro meninės vertybes. Kad neatrodytų rūmai tušti, dalyvaujant tam pačiam dail. V. Kairiūkščiui, palikti kai kurie paveikslai ir baldai. O 1943 m. latvių kariuomenės dalinys rūmuose plėšė varinius durų ir langų apkaustus, veidrodžius, lupo iš rėmų paveikslus. Vėl plaukė raštai į Vilnių ir Kauną, maldaujantys stabdyti naikinimą. 1944 m. rudenį rūmuose šeimininkavo jau sovietų kariuomenė. Žiemą rūmų pirmajame aukšte stovėjo gyvuliai. Veliau muziejus buvo atgaivintas. Jo direktoriumi paskirtas 3 gimnazijos klases baigęs pilietis, 4 pradžios mokyklos skyrius baigęs - konservatoriumi. Atstovas iš Vilniaus 1947 m. referavo, kad muziejus "lankomas skaitlingai, per dieną 10-20 žmonių" (!). Tyzenhauzų portretai "meno savyje neturi" ir iš muziejaus patalpų šalintini. Iš gausios smūtkelių, dievukų, kryžių kolekcijos nematyti "kovos, kuri veda prieš dvasininkijos prasimanymus". Rodos, 1950 ar 1952 m. žiemą mano akyse muziejininkai įsirėžę pjovė pagauptą didžiulį kryžių kaip ąstą kutui...

Tuo metu Sibiro pūgos jau seniai buvo užvertusios pusynnais muziejaus įkūrėjo Petro Bliūdžiaus, jo žmonos ir keturiolikmetės dukrelės kapus. Kaip ir kitos, taip ir Bliūdžių šeima, tada 1941 m. buvo išskirta. Bliūdžiuvienė su mergytėmis, "pakrauta" į 27-ąjį vagoną, atsidūrė Barnaulo miškuose. P. Bliūdžius, nuvarytas į 46-ąjį, kartu su kitais Lietuvos vyrais nugarmėjo į Rešiotų pragarą.

"Jau esam kažkur netoli Uralo. Ilgai prieš tai stoviniavom, matyt, kelias buvo užimtas. Vienoje stotyje pamatėme tėvelį, kibirą su vandeniu benešantį, bėgantį prie mūsų vagono, o iš paskos kareivis besivejantis, o tėtė šaukia: "Birute!" Manęs, matyt nepastebėjo, o aš greta Birutės prie plyšio tūnojau (mama buvo išėjusi vandens). Pribėgo, persimetėm keliais žodžiais, toks tėtė patenkintas, kad mus pamatė. Kareivis nuvarė. Tai ir buvo mūsų paskutinis pasimatymas." - prisiminė Laimutė. Tada jai buvo devyneri. Daugiau kaip po pusės metų (1942.02.17) P. Bliūdžius aptiko šeimos pėdsakus. Jo pirmas laiškas atėjo 1942.03.04: "Ja, Petras Bliūdžius esm živ. (Toliau užtepta) Rabotaju pri lesnych rabotach". Antrą ilgesnį jam pavyko rasiąsti už lagerio zonos ribų, bet nedrįso parašyti, kad tuo metu gulėjo ligoninėje. Tik po 10 išsiskyrimo mėnesių jis sulaukė pirmojo šeimos laiško. Tada (1942.04.18) jis prisipažino du mėnesius nėjęs į darbą, gulėjęs lagerio ligoninėje ne dėl ligos, bet išsekimo ir gydęs nušalusį kojos pirštą. Dėl nusilpusios širdies nebetikėjo galėsiąs dirbti. Pasiimtus iš namų pinigus jam pavogė. "Rašau tiesą ir jūsų prašau to paties". Penktajame, paskutiniame laiške jis paraše išėjęs dirbti, nors ir nesugijusia koja. Tą laiską pralenkė žinia, kad 1942 m. gegužės 18 d. nuo plaučių uždegimo P. Bliūdžius mirė. Barako moterys bijojo pranešti Bliūdžiuvienei. Ji iškvotė užtinusiom akim trylikametę Petrutę, perskaičiusią rusiškai nepaskaitančiai moteriai rašytą vyro laišką. Vaikams širdys plyšo, žiūrint į motinos siehvartą. Liepos viduryje prižiūrėtojas atsiuntė neva užuojautą. Jis rašė, kad P. Bliūdžius buvo geras ir garbingas žmogus. Kartu su juo gulėjęs ligoninėje mokytojas S. Ankevičius prisiminė jo kapo eilės numerį: 375.

O šeimą smaugė badas. Bliūdžiuvienė netvirtos sveikatos. Savo ir vaikų drabužėliais aprengė kaimo vaikus. Pardavė dantų karūnėles. Nuo bado gynėsi žoliene (užraugtų garšvų statinaite), maumedžio sakais. Paskui mergaitės išėjo tarnauti. Dešimtmetę Laimutę, tokią baukščią, nedrąsią, netgi rusų kalbos nemokančią, paliko pas svetimus žmones prižiūrėti vaiko. Motinos jėgos seko. Pribaigė dizenterija 1943 m. rugpjūčio 9 d. Dar po kelių mėnesių į tą patį kapą prie beržynėlio (NKVD pagalbiniame ūkyje, 9 km nuo Pavlovsko) pusnimis užklojo ir Petrutės karstą. Našlaitės Birutę ir Laimutę išvežė į Barnaulo vaikų namus. Po metų komisija iš Vilniaus jas pargabeno į Lietuvą.

Visą šitą Lietuvos mokytojų šeimos galgotą, išgyventą vaikų širdimis ir protais, papasakojo savo atsiminimuose jauniausioji Bliūdžių dukra Laimutė Kalavinskienė, seseniai Lietuvoje palaidojusi ir antrąją seserį Birutę. Tuose atsiminimuose tėvo ir motinos laiškai, užrašai, vyresniosios sesers Petrutės kūryba. Kaip Laimutė negalėjo be ašarų perrašyti Petrutės eilėraščių, taip ir Laimutės atsiminimai užima kvapą juos skaitant.

Tuose atsiminimuose vaikų be galo mylimo, taikaus, išradingo tėvo portretas ("O su tėte smagu. Jis pilnas juokų". "Tai nepaprasta žmogus, mes visos jį labai mylėjom"). Tauri motina ("su Mamyte visad viskas iškilmingai"): pasitenkinanti paskutinę vietele barake, dovanojanti gintarinį kryželį kaimynės mirusiam naujagimiui. Jaudinantys seserų santykiai, jų švelni pagarba vyriausiajai: "Petrutė, mūsų tyki svajotoja, vis rašo ir rašo". Petrutė nuo mažens užsidariusi, nežaidžia su sesutėmis. Be galo daug skaito. Tremtyje ji rašė eilėraščius ir planą būsimai knygai apie Sibirą. Keturiolikmetę mergaitę laiškelyje tarnaujančiai sesutei aude Velyku viziją gimtajamą Rokiškio namelyje: "Pamąstyk, Laimute, apie Lietuvą. Kaip dabar joje gražu. Sprogsta sodai, čiulba paukšteliai, mūsų darželyje žydi mėlynukai, miške skleidžia žiedus žibutės, baltažiedės, pievose - auksinės purienos. Anksti rytą eitumėm į bažnyčią pamatyti atsikėlusio Kristaus ir giedoti "Aleliuja, Aleliuja, Aleliuja. Kristus kėlės. Aleliuja!..." Petrutė silpnos sveikatos - ji dažnai sirgo. Po motinos mirties - ji vis verkė ir verkė. Tada mergaitės labiausiai pasigedo jų buvusios barako kaimynės - grafienės Kamarauskienės globos. Jauna, inteligentiška, maėiusi pasaulio, ji sugebėdavo barako tamsą nušviesti gerumo šviesa: "Jos lūpose kiekvienas įvykis įgaudavo lyg ir kitą atspalvį". Mergaitės patyrė jos motiniškos širdies šilumą. Tegu Dievas atlygina ir ne vienai jas pavedėjusiai geraširdžiu ruso rankai.

Tragiškas P. Bliūdžiaus ir jo šeimos likimas, šviesus jo asmenybės pavyzdys, jo nuopelnų Rokiškio kultūros istorijai suvokimas įpareigoja nepamiršti jo tauraus vardo.

R. MIKŠYTĖ

P. Bliūdžius su muziejaus eksponatais (grįžus iš ekspedicijos)

100 metų?!

Teatrologas Vyt. Maknys studijoje "Lietuvių teatro raidos bruožai" rašo:

"Pirmas slaptas vaidinimas Panemunėlio apylinkėse įvyko 1893 m. 'Naujikuose. Buvo vaidinama Vaižganto pjesė "Nepadėjus nėr ko kasti". Kitais metais suvaidinta versta pjesė "Pagirėnų gobtuvės". (Kituose šaltiniuose nurodoma, kad pirmasis vakaras įvykęs 1897 m. Vaidintas "Pagirėnų gobtuvės".

Taigi ko gero švenčiame 100 metų jubiliejų. Kadangi Vyt. Maknys neranda anksčiau kaip 1893 m. Lietuvoje vaidintų slaptų vakarų, tai šis bene bus pirmasis ne tik Panemunėlio krašte, bet ir Lietuvoje.

Kaip knygnešystė, daraktorių darbas taip ir slapti vaidinimai buvo ne tik kultūrinė veikla, bet ir priemonė žadinti tautinį sąmoningumą, kova prieš rusifikaciją. Už tai grėsė kalėjimas ir tremtis. Reikėjo idealistų pasišventėlių vaidinimų organizatorių bei režisierių ir vaidintojų. Ir žiūrovai, žinodami, kad juos gali išvaikyti caro žandarai, rinkdavosi į tokius vaidinimus ne tik pramogai. Tai buvo ir protestas prieš niekam Europoje negirdėtą priespaudą - uždraudimą turėti savą spaudą, savas mokyklas, savą kultūrą.

Mėgėjiški vaidinimai, kurie XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje Lietuvoje tapo masiniu reiškiniu, išsiskiria iš kaimyninių šalių mėgėjų vaidinimų. Ten jie būdavo daugiausia dvarų rūmuose, o čia - kaimo kluoniuose bei daržinėse. Ten vaidindavo ponaičiai, o pas mus daugiausia paprasti kaimiečiai. Tiesa, režisuodavo jau praprusę žmonės, dažnai studentai.

Panemunėlio krašte visos kultūrinės veiklos įkvėpėjas, rėmėjas ir organizatorius buvo kun. Jonas Katelė, čia kunigavęs 1872-1908 m. Jis organizavo daraktorių kursus, kaimuose steigė slaptas mokyklas, rėmė lietuviškų vadovėlių rengimą, platino lietuviškas knygas. Be abejo, ne be paramos buvo rengiami ir panemuneliečių vaidinimai. Kun. J. Katelė apmokėdavęs visas vaidinimo išlaidas (žiūrovai bilietų nepirkdavo), leisdavęs klebonijoje repetuoti, net skolindavęs savo garderobą.

Panemunėlio krašte rodytus spektaklius režisavo Juozas Kubilius, K. Neniškis, J. O. Širvydas ir būsimas dainininkas Juozas Katelė. Jie patys ir vaidindavo. Be jų, vaidino Jonas Kubilius, O. ir V. Tūbelytės (ministro pirmininko seserys), M. Žvirblytė, seserys Čypaitės, E. Mekuškaitė, M. Marcijonas, trys broliai Neniškiai, J. Bieliūnas, A. Vilimas, J. Rudokas, Balaišytė, P. Vinkšnelis ir kt.

Prisimindami pirmuosius slaptus vaidinimus, dedame kelias to laikotarpio vaidintojų nuotraukas ir spausdiname poros vaikaičių atsiminimus apie jų senelius, vaidinusius slaptuose vakaruose. Atsiminimus užrašė Panemunėlio apylinkės muziejaus vedėja Violeta Aleknienė.

Juozas Kubilius Panemunėlio vaidinimų režisierius ir aktorius

PASAKOJO LAIMUTĖ KUBILIŪTĖ, JONO, GIMUSI ROKIŠKIO RAJ., PANEMUNĖLIO VALSČIUJE, TINDŽIULIŲ KM. 1927 M., GYVENA ROKIŠKIO RAJ. OBELIŲ M., STOTIES 28-2.

Mano tėvo gimtinė - šviesusis Tindžiulių km. Ten jis ir gimė 1881 m. Baigė caro laikais Panemunėlio pradžios mokyklą. Apie 1914 metus vedė Emiliją Bulovaitę iš Ilgalaukių kaimo. Jonas ir Emilija susilaukė 7 vaikų: Alfonso, Antano, Birutės, Aldonos, Laimutės, Marytės ir Petro. Iki 1919 metų gyveno su šeima, Tindžiuliuose. Dalį žemės sumainė su Jurgelioniais, o dalį, prisipirkęs netoli geležinkelio, pasistatė namus kaime. Nelaimingi buvo mūsų gimtieji namai.

Kaip šiandien atsimenu 1941 m. birželio 14 dieną. Neprašyti svečiai į duris pasibeldė anksti rytą. Mama (pamotė) jau buvo išėjusi melžti karvių. Tėvelis su mumis dar nebuvo atsikėlęs. Visiems paliepė taisytis į kelionę. Atmenu, kad aš tuojau puoliau rinkti žaislų. Prie išvežimo dalyvavęs Dovidėnas paliepė vietoj žaislų pasiimti šiltesnių drabužių ir lašinių. Visi susėdome į dvivietį arklinį vežimą. Motina, apsigėbusi visas keturias netikras dukras, balsu šaukė, o tėvas pabučiavo žemę ir, atsisėdęs į ratus, galvą įkniaubė į kepurę. Išvažiuojant iš kaimo negalėjo pakelti galvos.

Iš Panemunėlio geležinkelio stoties, susodinę į arklinius vagonus, išveže į Naująją Vilnią. Čia atskyrė vyrus nuo moterų. Tėvas su kitais ištremtaisiais atsidūrė Krasnojarsko lageryje. Mirė 1942 m. rugsėjo 1 d. Tėvelio kapas nežinomas. Taip savo gyvenimą baigė pirmojo Lietuvoje slapto vaidinimo dalyvis Jonas Kubilius.

1946 m. pavyko man su seserimis sugrįžti į Lietuvą. Mama buvo suimta ir kalinama 3 metus Panevėžio kalėjime. Mus visas keturias 1947 metais vėl išvežė į Altajaus kraštą. Aš grįžau 1958 m., Birutė 1971 m., Marytė 1963 m. Aldona liko gyventi su šeima Rusijoje.

Prisimenu, kad tėvas mylėjo savo brolį Juozą Kubilių. Seklyčioje, pačioje garbingiausioje vietoje, kabėjo dėdės Juozo ir tetos Marcelės nuotraukos. Prieš karą namuose buvo daug knygų, įvairių laiškų, laikraščių: "Ūkininkas", "Aušra" ir t. t... Viską tėvas turėjo sukrovęs savo kamodoje. Tėvas miestelyje. Tėvas kalėjo Krasnojarske, o mes Altajaus krašte.

PASAKOJO JUOZAS RUDOKAS, GIMĘS 1921 M. ROKIŠKIO RAJ., PANEMUNĖLIO M., GYV. TEN PAT.

Mano tėvas Juozas Rudokas gimė apie 1875 metus Bagdoniškio dvare. Jo tėvai - kumečiai. Apie 1886-87 metus Rudokai atsikėlė į Panemunėlio kumetyną. Nuo 16 metų tapo pono asmeniniu kamblariniu. Prisimenu, tėvas sakydavęs, kad roles vaidinimui išmokdavę klebonijoje, tada repetuodavę Tindžiulių baloje, o vėliau klėtyse ir klojimuose. Jaunasis Rudokiukas liaudies švietėjui kunigui J. Katelei patarnaudavęs prie mišių. Už jo tvarkingumą ir stropumą J. Katelė cinant į repeticijas duodavo

Tilindžiulių kaimo jaunimas. Ketvirtas antroje eilėje (žiūrint iš kairės pusės) Jonas Kubilius. Jie nusifotografavę Kubilių sodyboje

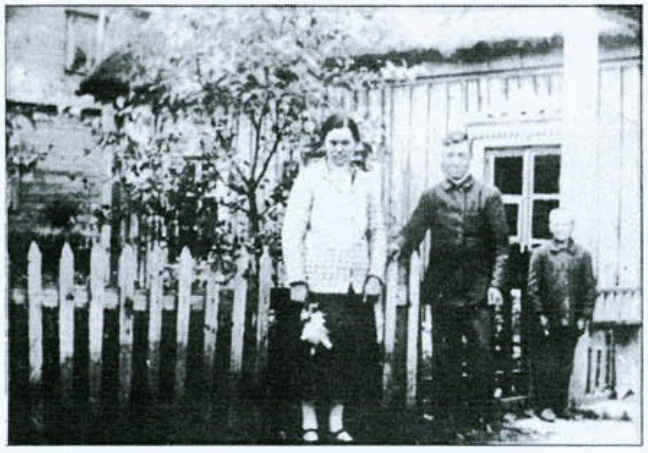

Juozas Rudokas su žmona ir savo sūnumi Vytautu Panemunėlio miestelyje prie savo namo

Pirmoje eilėje trečias iš kairės kraštotyrininkas ir buvęs vaidintojas Aleksas Bitinas

IŠ JUOZO KELIUOČIO ATSIMINIMŲ

"Mano gyvenimas epochos audrose"

Gimiau 1902 m. rugpjūčio 22 d. gausioje valstiečių šeimoje Rokiškio rajone, Joniškio vienkiemyje. Mūsų šeimoje gimė vienuolika vaikų, kurių septyni tebuvo užauginti. Tėvelis nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, bet buvo aštraus ir kritiško proto, labai veiklus ir darbštus. Motina, kilusi iš Vabalninko rajono, garsi gražuolė, puiki dainininkė, labai jautri ir švelni, linkusi nuolat svajoti ir gyventi fantazijos pasaulyje. Jų bendra pasaulį sudarė du labai ryškūs kontrastai: iš vienos pusės, aštrus protas ir nepalaužiama valia, karšta dinamika ir begalinis nerimas, o iš kitos pusės, švelnūs jausmai ir poetinė vaizduotė, mylinti širdis ir reziguojantį ramybė. Ir man teko paveldėti visus šio kontrastingo pasaulio pradus: aštrų protą ir viską mylinčią širdį, veiklos valią ir ugningus jausmus, dinamiką ir estetinę kontenpliaciją, nuolatinį nerimą ir neišsenkančią vaizduotę. Iš tokių kontrastingų pradų susidarė labai sudėtinga ir daugiaspalvė, labai dinamiška ir amžinai nerami aamenybė. O neramus ir kontrastingas XX amžiaus gyvenimas šiuos prieštaraujančius pradus išvystė ligi kraštinės ribos.

Tokioje gausioje ir kontrastingoje šeimoje mano gyvenimas niekad nebuvo nei monotoniškas, nei ramus. Jis buvo įdomus, įvairus, neramus, bet daug ir nelengvas. Nuo pat kūdikystės dienų teko patirti visus piemenėlio vargus ir nuolatinius šeimos konfliktų skausmus. Tik labai anksti pabudusi poetinė fantazija padėjo pakelti visus gyvenimo žiaurumus, kurie kruvinai žcidė mano jauną ir gležną būtybę. Mane apsupančios gamtos grožis ėmė mane žavėti nuo pat sąmonės pabudimo ir man teikti neapsakomo estetinio džiaugsmo. Grožis pasidarė vienu iš didžiausiųjų mano gyvenimo pagrindų. Mane džiugino tik ką išdygusi žolytė, tik ką pražydusi gėlė, vieversėlio čyrenimas erdvėje, lakštingalos giesmė krūmuose, per dangų plaukiąs šilkasparnis debesėlis, blykstelėjęs debesyse žaibas, sutrikusi vaivorykštė. Aš negalėjau atsigrožėti tėviškės plačiaašakiais klevais ir susimąsčiusiais kaštonais, baltažiedėmis obelimis ir lieknais uosiais, baltaliemeniais beržais ir ilgalapiais topoliais. Išdykauja pavasariai ir turtingi rudeneliai, giedrios vasaros ir sidabrinės žiemos vis kitaip įvairino šį neišsenkantį grožį. O žvaigždėtos naktys ir šviesios dienos, audrų valandos ir auksinės giedros mane svaigino ligi ekstazės. Žavėjo žydinčios pievos, banguoją javų laukai ir čia pat išsidriekę miškai su savo jaukiomis pušimis ir iškilmingomis eglėmis, su savo raudonuogiais putinais, su savo skaniomis uogomis ir paslaptingais grybais. Viliojo pilki zuikučiai ir ilgauodegės lapės, grakščios sturnaitės ir grėsmingi vilkai.

Taigi kontrastinga šeima ir nuostabus tėviškės grožis buvo pirmieji mano ugdytojai, mano nuolatiniai palydovai ir ne visados mieli globėjai. Čia pat, po ranka, kaimų nebuvo. Tad man neteko alsuoti kaimo gyvenimu ir draugauti su išdykaujančiais kaimo vaikais. Ir tik retkarčiais patekdavau į kaimą ir tik kaip svečias įvairių švenčių progomis. Intymus ir kasdienis kaimo gyvenimas man visam laikui pasiliko tolimas ir nepažįstamas. Mano tėviškę ir vakarų supo miškas. Iš šiaurės ir iš pietų - kiti vienkiemiai, o iš rytų - Rokiškio miestas. Miestą beveik kasdien lankydavau, bet su jo išdykėliais nesusipažinau. Jo didžiausias ir žavingiausias centras buvo gražioji jo bažnyčia, atlėkusi čia iš autentiškiausių Viduramžių ir įkūrusi čia gotikos šedevrą. Mano abu tėvai buvo labai religingi. Jie greit ir mane įjungė į intensyvų ir sudėtingą religinį gyvenimą. Iškilmingos mišios ir triukšmingos bažnytinės procesijos, nuostabūs vargonai ir puikus choras, autentiškos gotikos architektūra ir skulptūra sudarė didingą religinį meną, kuris žavėjo visą mano vaikystę, iš dalies ir jaunatvę. Jis suteikė man daug mistinių išgyvenimų ir religinių ekstazių ir daug tyro, tiesiog nežemiško džiaugsmo.

1908 m. mane, turintį tik šešerius metus, motutė atvedė į Rokiškio dviklasę pradžios mokyklą. Nuo pat pirmųjų kūdikystės metų tėvai mane laikė tinkančiu tik mokslui eiti, o ne žemei dirbti. Mokykloje visi dalykai buvo dėstomi rusų kalba. Ir aš skaityti ir rašyti pirmiausia išmokau tik rusiškai, o lietuviškai išmokino mane motulė, sėdėdama prie ratelio ar kūrendama krosnį. Mokytis sekėsi, tik aritmetikos niekaip negalėjau reikiamai įsisavinti. Ji man atrodė per daug utilitarinė, per daug sukta ir nuobodi. Ji viena ir drumstė visą mano mokymosi poeziją. Pradžios mokykloje susipažinau su Gogolio kūryba, kuri mane džiugino ir baugino. Turėjau gerų draugų, išmokau sklandžiai ir aiškiai rašyti. Visus dalykus dėstė rusai mokytojai, ne žodžio nemoką lietuviškai, bet buvo geri ir teisingi, nors kartais ir mušdavo liniuote į delną, paklupdydavo ir palikdavo po pamokų. Kapelionas tikybą dėstė lietuviškai. Vėliau atsirado ir neetatinis lietuvis mokytojas, kuriam buvo leidžiama po pamokų apie šį tą lietuviškai su mumis pakalbėti, šį tą paskaityti iš lietuviškų knygų. Parapijos salėje

(Nukelta į 4 psl.)

"Mano gyvenimas epochos audrose"

(Atkelta iš 3 psl.)

galėdavau paskaityti ir lietuviškus laikraščius "Vilties", "Rygos garsą", o namie tėvų prenumeruojamą "Šaltinį". Parapijos knygyne gaudavau paskaityti lietuviškų pasakų ir dainų, Valančiaus "Palangos Juzę" ir "Vaikų knygelę", Aleknos "Lietuvos istorija", Maironio eilėraščius, V. Pietario "Algimantą". Pasijutau esąs didingas Lietuvos sūnus, tapau nuoširdžiu patriotu, besvajojančiu apie būsimą savo tėvynės didybę.

Tad dar vaikystės metais įsisavinau pirmuosius estetinės, tautinės ir religinės kultūros pradus. 1914 m. kilęs. Pirmasis pasaulinis karas sukrėtė visą kraštą, sukėlė chaosą, nutraukė mokslą, nubloškė į siaubo ir kančių pasaulį. Atėję vokiečiai okupantai atėmė visus mūsų arklius, visus galvijus, visą javų derlių, sugriovė visą krašto ūkį. Prasidėjo sunkios vargo dienos. Vėl iš naujo reikėjo kurti ūkį, paslapčiomis auginti vos kojas bevelkantį arklį, tenkintis viena karve ir keliais naminiais paukščiais, naudotis primityviausiais darbo įrankiais, rankomis sukti girnas, spragilais kulti javus, arkliu arti žemę, rankomis pjauti javus ir šieną, pėstiems keliauti, dėvėti namų darbo drabužiais. Aš buvau įtrauktas į visus ūkio darbus. Bet jie man nesisekė, nes buvau jau svajotojas, "išsiblaškėlis" ir silpnos sveikatos. Mano broliai ir seserys juokdavosi iš mano nevikrumo, tėvai pabardavo, o aš skaudžiai kentėdavau ir pasiguosdavau tik svajodamas ir naktimis skaitydamas knygas ir laikraščius.

Dieną ir naktį troškau vėl pradėti mokytis. Bet nebuvo kur ir kaip. Rokiškyje įsikūrė Juozo Šukio vadovaujama pradžios mokykla. Bet aš ją buvau jau baigęs. Jau mokėjau lietuviškai ir rusiškai skaityti, rašyti. Buvau jau susipažinęs su aritmetika, istorija ir geografija. Buvau jau nemažai perskaitęs lietuviškų ir rusiškų knygų. Tad, tėvams pritariant pradėjau 1916 m. rudenį privačiai mokytis. Mokytojas Juozas Šukys sutiko mane pamokyti lietuvių ir vokiečių kalbų, o vietos vikaras kun. Baršys - lotynų kalbos. Abu mano mokytojai buvo puikūs žmonės ir geri pedagogai. Pas juos buvo gera ir įdomu mokytis. Juodu turėjo mane paruošti į gimnaziją.

Žibalo tada būdavo sunku gauti. Tad mokydavaus prie balanų šviesos. Visiems sumigus, aš dar ilgai ilgai, ligi 12 val. nakties, skaitydavau prie balanų šviesos. Pats jas skaldydavau, pats vis naujas užsidegdavau. Akys, žinoma, pernelyg pavargdavo. Gal todėl jau studentu būdamas turėjau įsitaisyti akinius. Skaitydavau ir to meto laikraščius: iš pradžių okupacinės vokiečių valdžios Kaune leidžiamą dienraštį "Dabartį", o vėliau jau lietuviškos orientacijos laikraščius: dienraštį "Lietuvos aidą", leidžiamą Vilniuje, ir savaitraščius - krikščionių demokratų "Tevynės sargą" ir socialdemokratų "Darbo balsą". Labai domino ir Vilniuje Liudo Giros redaguojami "Mūsų kalendoriai". Kelių krypčių skaitomi laikračiai skatino mane visapusiškiau ir giliau, aštriau ir savarankiškiau galvoti.

Giliausią įspūdį padarė 1917 m. vasario mėn. įvykusi Lietuvos valstybei įsteigti konferencija. Apie ją sužinojau iš "Lietuvos aido" ir iš dail. Justino Vienožinskio pranešimo. J. Vienožinskis, karo metu palikęs saugoti savo tėviškės, buvo pakviestas į tą konferenciją Rokiškio rajonui atstovauti. Grįžęs iš jos Rokiškio parapijos salėje liaudžiai padarė platų ir vaizdingą pranešimą. Jis suglaustai papasakojo apie didingą Lietuvos praeitį, apie jos iškentėtus vargus laisvę praradus, apie caristinės Rusijos žlugimą ir apie perspektyvas Lietuvai vėl laimėti laisvę ir nepriklausomybę. Perskaitė ir Lietuvos valstybės laisvės ir nepriklausomybės deklaraciją. Čia susirinkusi miesto ir kaimo liaudis entuziastiškai jai pritarė, nors ir ne viską tiksliai suprato. Juk visa tai buvo taip nauja, taip netikėta ir taip drąsu. Aš, grįžęs į namus, tėveliams, broliams, seserims ir kaimynams atpasakojau visą paskaitą, dar ją papildydamas ir pasiškindamas. Mano krikštatėvis labai stebėjosi, kad aš, tik keturiolikos metų berniokas, taip gerai visą paskaitą supratau ir taip tiksliai ją visą atpasakojau. Tai buvo visiems tyro ir didelio džiaugsmo valanda: nebevergausime nei rusams, nei vokiečiams, o patys valdysimės ir patys tvarkysime visus savo reikalus, kaip mums geriausiai atrodys.

1917 m. rudenį tėvelis mane nuvežė į Biržus, kad tenai pradėčiau mokytis vietinėje gimnazijoje. Rokiškyje jos dar nebuvo, nors jau buvo ruošiamasi įsteigti "Saulės" gimnaziją. Bet man buvo per ilgu laukti jos įsteigimo. Aš nerimavau: norėjau greičiau pradėti sistematiškai mokytis. O Biržai jau seniai mane viliojo. Ten netoli jų gyveno daug mano giminių, mamos seserys ir broliai. Jie galėjo ten mane pagloboti, atvežti maisto, parsivežti atostogoms. Ten jau mokėsi mano pusbrolis Pranas Keliuotis nuo Kvetkų. Ten susitiksiu su daug savo pusbrolių ir pusseserių. Ten bus įdomu ir jauku. Ten nesijausiu vienas.

Biržuose tuojau išlaikiau egzaminus į antrąją gimnazijos klasę. Jie man pasirodė per daug lengvi. Atrodė, jog ir pusės to nepaklausė, ką aš jau mokėjau. Tad tuojau po egzaminų gimnazijos direktorės paprašiau man leidimo sekančią dieną laikyti egzaminus į trečiąją klasę. Direktorė mielai sutiko. Ir sekančią dieną lengvai įstojau į Biržų gimnazijos trečiąją klasę. Aukštesnių dar nebuvo. Taip padrąsintas pradėjau atsidėjęs mokytis.

Mokslas sekėsi. Pamėgau net matematiką, kurią puikiai dėstė tik ką iš Rusijos grįžęs ir universitetą baigęs mokytojas Šernas. Jo dėstoma geometrija ir algebra man pasirodė kaip įdomi intelektualinė poezija. Kalvinų pastorius Jakubėnas įdomiai dėstė vokiečių kalbą. Kitų mokytojų pavardes jau pamiršau, tai buvo neturį aukštojo mokslo vaikinai ir merginos. Jie iš vadovėlių mums dėstydavo savo mokslo žinias. Tai jų klausti buvo nuobodu. Trečioje klasėje daugumos mokslėjų buvo už mane vyresni ir jie nesiteikė draugauti su jaunesniu kaimo berniuku, dar kaimiškai apsirengusiu. Atmintyje pasiliko tik Emilija Kvedaraitė, būsimoji Mykolaitienė. Tai buvo aukšto ūgio kaimo mergiotė, niekuo manęs nesudominusi.

Gyvenau Vštauto gatvėje, netoli gimnazijos. Čia gyvenau su kitais šešiais moksleiviais. Jie visi buvo gimę kaimuose ir įsisavinę kaimo berniokų išdykumą. Gal todėl aš, vienkiemio kuklus ir tyras berniokas, negalėjau su jais arčiau susidrauguoti. Arčiau susidraugavau tik su už sienos gyvenusia irgi trečiaklase mergaite Irena Paliulyte, su kuria dažnai drauge rengdavau pamokas. Namų šeimininkė buvo išlavinta, taktiška ir graži moteris. Jos globoje buvo malonu čia gyventi: jokių nesusipratimų, jokios netvarkos, jokių skriaudų. Tuose pačiuose namuose gyveno ir gimnazijos direktorė, gamtininkė, dėsčiusi botaniką ir biologiją.

Dėdė Ivaška, vedęs mano mamos seserį, gyveno Papilio valsčiuje. Jis pasidarė mano globėju ir maitintoju. Atvežė man savo medinę lovutę su patalyne. Jis reguliariai mane aprūpindavo ir maistu. Per Kalėdų, Užgavėnių ir Velykų atostogas parsiveždavo mane pas save. Tai buvo šviesaus proto, geros ir ramios širdies, išmintingas valstietis. Joks nerimas, jokie nepasitenkinimai jo nekankindavo. Visados buvo mielas, niekados nepristingas švelnaus humoro, visados linkęs kiekvienam padėti ir kiekvieną suprasti. Išmintingesnio ir geresnio valstiečio man niekad neteko sutikti per visą savo gyvenimą. Be to, jis buvo gerokai apsišvietęs ir apsiskaitęs. Garsaus "kaimietiško idiotizmo" jame nebuvo jokių pėdsakų. Jei visi tokie būtų buvę mūsų kaimiečiai, koks šviesus būtų buvęs mūsų kaimo gyvenimas. Vėliau šis mano šviesusis dėdė, pardavęs savo nedidelį ūkelį, nusipirko Biržuose dviaukštį namą, kuriame aš gyvenau mokydamasis, ir ten ramiai baigė savo šviesų gyvenimą. Kartą kitas mano dėdė, Jonas Balčiūnas, nusivežė mane į Svilių kaimą, mano motinos tėviškę. Čia irgi tarp gerų ir šviesių žmonių praleidau kelias dienas. Mano motina apie Svilių kaimą pasakodavo kaip apie nuostabų kraštą, kur taip įdomiai ir gražiai gyvenama, kur tiek daug dainuojama ir šokama. Todėl Svilių kaimas man buvo žavi ir nuostabi legenda, mano motinos "Prarastasis rojus". Be abejo, jis irgi turėjo savo vargų, rūpesčių ir negerovių, bet mano motina, būdama gražuolė ir visų mylima dainininkė, jų visų bus nepastebėjusi ir gimtinės pasigedo pačioje savo jaunystėje patekusi į visiškai kitą pasaulį, sklidinį visokio nerimo ir įvairiausių rūpesčių, lydimą neteisybių, neapykantos, kivirčų ir sielvarto. Dabar rodos, jog ji per daug idealizavo Svilių kaimą ir visą Vabalninkų ir Biržų kraštą, bet tam ji turėjo ir pagrindo. Gal todėl ir aš dabar per daug kritiškai vertinu Rokiškio rajoną ir jam neparodžiau reikiamos meilės ir susižavėjimo.

1918 metų pavasarį sėkmingai perėjau į ketvirtąją klasę. Tų metų rudenį atsivėrė sėkmingos perspektyvos dar geriau mokytis ir daugiau įsigyti draugų. Jau buvau kalbinamas įstoti į ateitininkų kuopelę. Bet mus užgriuvo tada visą pasaulį nusiaubusi šiltinė. Susirgo beveik visi moksleiviai ir mokytojai. Susirgo ir visi drauge su manim gyvenę moksleiviai. Ir aš sunkiai susirgau. Gimnazijoj mokslas sustojo. Atvyko tėvelis ir mane, pusiau netekusį sąmonės, parsivežė į namus. Namuose po keliolikos savaičių pasveikau. Mano vyresnysis brolis Jonas mane vėl atvežė į Biržus mokytis. Jaučiaus labai nusilpęs ir liūdnas. Nors mokslas gimnazijoje vėl prasidėjo, bet jau ne vienas iš mano pažįstamų ir draugų buvo miręs. Radau mirusį ir savo mylimiausiąjį matematikos mokytoją Šerną. Namuose palikau labai nuskurdusią ir vokiečių okupacijos išvargintą šeimą. Visą naktį nemiegojau besvarstydamas, ar tokiomis sąlygomis beverta toliau tęsti mokslą. Ryte nusprendžiau jį nutraukti. Mano brolis tam pritarė, ir aš vėl grįžau į namus. Tėvai tuo nebuvo patenkinti ir bare mano vyresnįjį brolį, kam jie mane atgal parvežė. O mane ėmė smarkiau spausti prie žemės ūkio darbų. Ir... dabar greitai suvokiau, padaręs didelę klaidą. Ir tie keli mėnesiai, praleisti namuose nesimokant, man buvo labai liūdni ir sunkūs. Mano laimei, 1918 m. besibaigiant buvo nuspręsta ir Rokiškio gimnazijoje atidaryti ketvirtą klasę.

IŠTRAUKOS IŠ LAIMUTĖS BLIŪDŽIŪTĖS-KALAVINSKIENĖS ATSIMINIMŲ

Į KELIONĘ

Apie pietus atvarė pakinkytus arklius. Pietums, pavalgę virtų žolių, krovėm savo skurdžią mantą ir ėjome nusiminę, sunkiai vilkdami kojas, panašiai, kaip einama paskui karstą. Kas mūsų laukia? Kur mus veža - nežinia. Ar bus geriau, ar blogiau naujoje vietoje? Paskutiniu metu pačios pragyvenome, pačios pelnėme sau duoną, dabar gi vėl visos pas mamą. Mama už paskutinius daiktus buvo išmainiusi du kibirus mažyčių bulvyčių. Tai sėklai. Bulvytės jau buvo daiginamos, pažaliavę, visa viltis - būsimas darbas, mūsų prasimaitinimo šaltinis. Mes dvi "tarnyboje" pačios sau pragyvenome, o dabar - vėl keturios burnos. Ką galėjo jausti mama ir kokios liūdnos mintys ją kankino? Abi su Petrute visai nusilpę, aš laikausi pusėtinai, tik Birutė galėjo būti linksma, bet jai liūdna, palikus sočią tarnybą.

Veža į Malorečką. Iki ten dešimt kilometrų, tai ne taip jau toli, o kiek mamytės į šį kaimą vaikščiota, kiek daiktų iškeista į maistą ir ant silpnų pečių parnešta. Prisimenu, kad lengviau būtų nešti, mama tam panaudojo ilgas kelnes (pamautines), prie galų pririšo virves, o kitus virvių galus prie viršaus. Išėjo visai puiki kuprinė, tik balta. Kartą taip iš Malorečkos tris moliūgus parnešė. O kaip buvo skaudu, kai apsižiūrėjom, kad vienas moliūgas įgedęs (buvo pradžia žiemos), viduje buvo puse išpuvusio. O taip toli buvo nešta ir taip sunkiai.

Ejome vis mišku. Man labai skaudėjo kojos, juk per parą mano daliai teko virš 30 kilometrų, nors su pailsėjimais, bet tai nejuokai. Medžiai daugiau lapuočiai, žemumoje nedidelis kaimas. Trobesiai visi mediniai, yra labai gražių, matyt, pasiturinčiai anksčiau gyveno čia žmonės. Į vieną iš tokių namų užsuka mama. Vėlai rudenį ji čia mainė tuos moliūgus, o šeima gyveno skurdžiai, patys valgydavo tik du kartus dienoje. Liūdna žinia - šeimininkė žiemą mirusi (jau rudenį sirguliavo), vaikučiai likę su močiute visiškame skurde.

Gale kaimo už didžiulės žalios, žalios, tokios šviesiai žalios gan šlapios ir vešlios pievos ramiai sau neša pavasario vandenis lygumų gili upė Balšaja Rečka. Mūsų laukia didelė valtis, prikabinta šonu prie kateriuko.

Jau saulutė visai arti laidos. Krauname daiktus į laivą, o patys sutupiame ant ryšulių. Mūsų daug, penkiolika ar daugiau šeimų. Sutemo. Vienodai gaudžia variklis, pliuškena vanduo. Pro šalį kaip vaiduokliai slenka nusvirusios medžių šakos, vėsu. Susirangom, įsitaisom ant minkštesnių ryšulių, prisigaudžiam viena prie kitos, o aš užsnūstu (mažai praeitą naktį miegojau, labai pailsau, tokį kelią suvaikščiojus).

Išausko rytas, nesvetingas, apniukęs. Įplaukėme į Obę. O platybės! Kaip jūra (nors aš jūros nemačiau). Kitas krantas tolumoje tik melsvas ruoželis. Pučia tose platybėse stiprus vėjas. Įsisiūbavusi Obė, bangos didelės, net putojančiom baltom keterom. Mūs kateriukas mažytis, kaip vabalėlis, pūškuoja sau, o bangos vis plakasi į jį. Plaukia pusiau šonu į bangas, stengiasi pasiekti kitą krantą. Tarp katerio ir valties didelis plyšys. Su kiekviena ateinančia banga iš plyšio į mūsų valtį šliūkšteli vandens. Žmonių ir daiktų prikrauta pakankamai daug (kaip ir visada čia nepagalvota, neapskaičiuota), valties kraštai visai nedaug iškilę virš vandens (perkrauta). Neįsau nuskęsime... O kaip pamažu artėja krantas... Tylomis visi žiūri tai į krantą, tai į tyškantį ant daiktų ir po jais prapuolantį vandenį. Pagaliau laimingai pasiekiame "žemę".

Kateriukas atkabino valtį ir paliko mus ant kranto. Išbuvome nežinioje net tris dienas. Traukė moterys iš valties daiktus, džiovino... Kaip jau galima buvo pasiekti dugną, išsėmė dvidešimt kibirų vandens. Gerai, kad lietaus nėra, gyvenom, kaip čigonai ant kranto. Einam rinkti žolių ir žabų. Štai kalniukas. Įdomu užlipti, pažiūrėti iš aukščiau į upę, apylinkes, turėtų būti labai gražus vaizdas, bet kaip sunku, pakerta kojas, nėra jėgų, per daug nusilpus. Sukūrėme bendrą laužą, verda kas ką turi. O kokios aitrios mūsų pažaliavusios šeklinės bulvytės, bet daugiau nieko neturime. Mamytė visad randa rodą, ne pirmą kartą. Bulvytes išverdame, nulupame, sumaigome, sumaišome su virtomis žolėmis ir kepame tiesiai ant kažkokios rastos skardos paplotėlius (lepešiukus). Visai valgoma, net skanu. Išradinga mamytė. Daugiausia sėdime ant ryšulių, kaip senutės, šildomės saulutėje, nėra jėgų, ir laukiame, kada vėl toliau.

Galų gale grįžęs kateriukas nutempė mus pasroviui į Barnaulą, į prieplauką. Liepė išsilaipinti ir krautis daiktus į gražu, didelį garlaivį. Ten buvo ir denis, ir kajutės, vidus tamsiai rudai dažytas, prieblanda, palubėje degė silpne lemputė. Prisiglaudėme kažkokiame triume, buvo labai daug žmonių, ankšta, tvanku, tamsu. Plaukėme visą naktį. Ryte, labai skubindami, bardamiesi ir keikdamiesi, išmetė mūs daiktus trapu į aukštą Obės krantą. Jokios prieplaukos ten nebuvo, tik status, ištryptas krantas, matyt, prie pat kranto labai gilu. Tai buvo Satabolichos miesto "prieplauka". Rėkavo, keikėsi rusai, kad nešdintumės toliau nuo vandens, o mes nelabai ją bijome, nes tik kokios penkios moterys dar buvo pajėgios, kiti gi vaikai, seni ar nusilpę, be jėgų. Nei mes jų prašėme, kad jie mus vežtų, nei benorėjome ko, buvo išvargę ir norėjome greičiau užbaigti kelionę.

Vėl laukiame. Pagaliau atvažiavo sunkvežimis. Visai puolė krautis. Sunkvežimis buvo pilnas daiktų, ant jų žmonės, ir vis tiek visi netilpo. Išlipęs vairuotojas šaukė, keikėsi, tempė vaiką už palto skverno, įrodinėjo, kad mašinai pajudėjus iškris (gal jam daugiau rūpėjo, kad perkrauta). Kažkas išsikrovė, išlipo. Mama niekad neskubėdavo, nesikarščiuodavo, todėl mes stebėjom besikraunančius ir išvažiuojančius. Padarius vieną reisą mašina grįžo, (40x2=80 km). Pasikrovėme savo daiktus ir mes. Kėbulas buvo pustuštis. Tai labai keistas sunkvežimis "palutarka" vadinamas (pusantros tonos sunkvežimis). Palei kabinų kaminas, o iš jo dūmai rūksta. Mašinos kėbule daug nedidelių, medinių kaladyčių, kurias ir degina (ne benzinas kaip pas mus Rokiškyje).

Pravažiavome rajono centrą Pavlovską, menkai beprisimenu (daugiau ten neteko pabuvoti) ir dar kokius penkis ar devynis kilometrus. Atvežė į labai gražią vietą. Čia miškų, pušynų nėra nė kvapo: lygumos, laukai ir vietomis beržynėliai. Atvežė čia, nes yra pirtis, bet teko ir pernakvoti. (Pirmo reiso žmonių jau nėra). Matyt kažkada, o ir dabar, tai kažkieno sodyba, tik be tikrojo šeimininko: gyvenamas namas toks pailgas, tvartas, žilvičiais apaugęs prūdas - sodželka, visa tai slėnyje, o toliau, įkalnėje, - beržynėlis. Šalia sodželkos maža pirtelė, joje ir prausėmės. Kitą dieną vežė mūsų daiktus arkliu į pagrindinę mūsų NKVD pagalbinio tarybinio ūkio gyvenvietę, vežė arkliu išvažinėtu keliuku apie tris kilometrus. Kairėje - beržynėlis, o dešinėje - lygių išartų laukų platybė. Baigėsi beržynėlis ir išvydome cžerą. Jo įlanka prieina prie pat keliuko. Stovi vežimas su pritvirtinta ant jo bačka, o berniukas į ją vandenį pila. Taip pirmąkart pamačiau rusą darbininką, kurio "specialybė" vandenvežys. Pasirodo, čia šulinių nėra. Visi: ir karvės, ir avys, ir žmonės - geria vandenėlį iš to paties ežero. Greit privažiavome ir pastatus. Tai du nedidėli barakai. Namas pakeltas aukščiau nuo žemės (buvo net keturi laiptukai). Sakė, kad jame arkliai žiemojo, bet grindis gerai išplovus kvapu lyg ir nebuvo. Mamytė visur paskutinė. Liko vieta tik prie durų. O gal jai taip geriau patinka, daugiau oro. Kur ir kiek vietų mes begyvenome - visada prie durų.

PETRUTĖ MUS PALIEKA

Jau dienos visai trumpa: ir vakarai, ir naktys ilgos, bet kiekviena šeima turi spinksulę, kuri aplink gal kokį pusmetrį apšviečia. Tai iš skardinės dėžutės padaryta "lempa" su dagtimi, deginam žibalą. O prirūksta! Kaip mes ir neuždūstam. Pečiukas, atidarius pakurą, irgi rūksta. Dabar gerai, galime pačios išsivirti sriubos ir sočiau pavalgyti (valdiškos neužtenka). Turime ir bulvių, ir žirnių, tikra laimė, tik reik Bachtino saugotis, kad atėjęs neužuostų ir nepažiūrėtų į puodus, ką verdame.

Apsiauti turim tik dviem, tai didžiulini mamos pimai (veltiniai), su kuriais vos galima paeiti (mamai ir tai dideli buvo) ir "buvkos", matyt, mama kažkur pirko. Tai iš mažų kailiukų atraižų pasiūtos tokios kojinės, kailiu į vidų, minkštos į kažką jas įsiaudavome. Taip apsiavus Petrutė nuėjo su moterimis saulėgrąžų doroti. Paprastai mes jos į darbą nelcisdavom. Tikriausia sušalo, nepasiskundė, o moterys nepaglobojo neprityrusios mergaitės. Susirgo. Dvi dienas gulėjo, labai galvą skaudėjo, o naktį kliedėti pradėjo: vis klausė Birutę, kodėl taip ilgai nekelia, prašė nueiti, paskambinti į bėgį, negalėjo sulaukti ryto. Vis blaškėsi, matyt, prisiminus Rokiškį, prašė šokolado, obuolių ir saldainių, tai kad paduotumėm jos gražiąją suknelę, sakė, kad ji kelsis, rengsis. Užsnūsta pusvalandį ir vėl... prašo vis kokių skanių valgių, kuriuos tik sapne galėjom regėti. Pati gi, ką davus, nieko nevalgė, tik gėrė. Slaugė Birutė. Paklojom, kad šilčiau ir minkščiau būtų po apačia jos žieminį paltuką, juk jau gruodis, duris atidaro, priemenės nėra, tiesiai į lauką, o žmonių daug vaikšto, šalta. Aš vis eidavau bulvių lupti, o vakare ir naktį vis girdėjosi ramiai Petrutė kliedėdama kalbėjo, degdavo mūsų spinksulė. Pagaliau Petrutė nurimo, nutilo. Tylini ramiai, užsimerkus gulėjo ant šono, net nesivartė ir tik ramus alsavimas rodė, kad ji dar gyva. Taip paslika pragulėjo tris paras. Birutė sakė, kad tada dar baisiau buvo, negu kliedint. Vis prisikišus žiūrėjo, ar dar kvėpuoja, ar dar gyva. Po to vėl lyg ir atgijo, ėmė kalbėti. Moterys sakė, kad tai buvusi ligos krize ir, kadangi ją perneše, nenumirė, turi pradėti taisytis. Nutarė, kad reik į Pavlovsko ligoninę vežti. Gal ir reikia. Vis kokia nors pagalba, gydytojai, vaistai. Davė brigadininkas arklį. Pradėjom Petrutę rengti (kaip čia dabar pagalvoju, ji tikriausia nebekliedėjo ir būtų pasveikusi, mes būtume ją prižiūrėję, deja...). Nesidavė rengiama, prieštaravo, sakė, niekur ji nevažiuos, nenori. Sunkiai aprengė. Šiltai aprengė: mamos paltu, kailine kepure, suvyniojo į vatinę kaldrą ir į roges. Lydėjo Kačiulienė su Paalksnienė, netoli, devyni kilometrai. Paalksnienė vis pasilenkdavo prie Petrutės, o ji tylai, tyliai vis giesmes giedojo ar meldėsi. Nuvežė ir paliko. Neramu, kaip ir mamytę tada ligoninėn išvežus...

Vėl čia virtuvėje skutu bulves. Jau dvi dienas, kaip Petrutės nėra. Staiga atsidarė durys, įeina agronomė ir išpškina man tiesiai: "Petrutė numirė". Taip ir nustėrau aš visa... Net neprisimenu, ką aš dariau, turbūt bėgau į baraką pas Birutę, taip baisu, taip sunku pasidarė, taip gaila Petrutės. Likome tik dviese, nebėra mūs globėjos, ramintojos... O kas gi dabar parašys knygą pagal jos sudarytą planą? Kaip žmonės sužinos apie mūsų vargus?

Petrutė BLIŪDŽIŪTĖ

SUDĖTĖWNĖ

Sudie, Lietuva! Šalie gimtoji,
Taip širdį spaudžia, negaliu.
Tu, Lietuva, man motina atstoji,
Bet, Lietuva, tave palikt turiu.
Daugiau gal niekad aš
nebematysiu
Tavo žaliųjų, plačiųjų laukų,
Bet ką šiandien plėšikam
padarysi,
Jie plėšia mus iš tėviškės miškų.

1941.06.27, Molotovo srit.

BULVĖ

Oi tu bulvele,
Pilvo paguoda,
Tu tik vargely
Mums duodi rodą.
Mes tą bulvelę
Į sriubą dedam
Ir tuomet valgom
Kaip šokoladą.
Mes iš bulvelių
Košę gaminam,
Tada ir valgom
Kaip vitaminą.
Mes tas bulvytes
Kepam ant pečiaus
Ir tuomet valgom
Kaip pyragaičius.
Oi tu bulvele,
Pilvo paguoda,
Už kurią daiktus
Gerus parduoda.
Bulvių maišelis
Palovy guli.
Visas turtelis
Mūsų tetulės.
Mūsų tetulės
Trijų vaikučių -
Vieno lopšinio,
Dviejų mažučių.
"Mama, duok duonos",
Duonytės nėra
"Mama, duok pieno",
Ir kremta sieną.
Mama vargšelė
Visa sukaitus
Po kaimą laksto -
Grįžimas greitas.
O kišenėlėj
Pieno bonkutė.
Aplink ją laksto
Linksmi vaikučiai.
"Mama, duok pieno
Nors lašeliuką".
"Palaukit, brangūs,
Nors trupučiuką.
Sriubytė verda -
Pienu užleisim,
Visi kartu mes
Prie stalo sėsim".
O toj sriubytėj
Daug daug bulvyčių,
O dar daugiau
Vaikų akyčių.

1942.

Redakcinė kolegija: A. Keliuotis, P. Blaževičius, O. Mackevičienė, E. Vajegienė.
Redakcijos adresas: Rokiškis, Respublikos 94.

Rinko ir spausdino AB "Panevėžio spaustuvė", 5319, Panevėžys, Beržų 52. Ofsetinė spauda 1 spaudos lankas.
Užs. Nr. 1729. Tir. 3000. SL 1071